

DENACIONALIZACIJA I RESTITUCIJA

DOI 10.51558/2712-1178.2023.9.2.53

UDK: 339.13.025.88:341.384

Izvorni naučni rad

Dr. sc. Amir Dehić

Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine

e-mail: adehic@mft.gov.ba

SAŽETAK

Pojam države od najranijih vremena podrazumijeva postojanje određenih kategorija materijalnih vrijednosti svojstvenih svakoj zemlji kao jedan od bitnijih preduslova za njen opstanak. Problematika pravnog statusa državne imovine dugoročnog je karaktera, reflektirana prije svega kroz nagomilane neriješene historijske zatim političke probleme. Način nastanka državne imovine u Bosni i Hercegovini je specifičan po tome što je značio zadiranje u privatno vlasništvo mjerama „podržavljenja“, kada su čitavi zemljišni kompleksi postajali društvena svojina. Koristeći monopol, državni aparat je čitavim setom mjera počevši od konfiskacije, sekvestracije, nacionalizacije, agrarne reforme – kolonizacije i eksproprijacije ostavljao zemljoposjednike bez igdje ičega. Međutim vremenska distanca taj proces nije potpuno dovela do kraja obzirom da u zvaničnim zemljišnim evidencijama imamo nekretnine - zemljišta koja se i dalje vode kao privatno vlasništvo–vlasništvo vjerskih zajednica zatim fizičkih i pravnih lica. Da bi se taj proces okončao pravičnoneophodno je da se postupkom denacionalizacije i restitucije izvrši povrat gdje je to moguće odnosno pravično obeštećenje ukoliko zbog objektivnih okolnosti nije moguć drugi vid obeštećenja ranijih vlasnika.

Ključne riječi: *podržavljenje, društvena svojina, državna imovina, denacionalizacija, restitucija*

1. Podržavljenje privatnog u državno vlasništvo

Podržavljenjem privatnog vlasništva država je u prvi plan stavila opći interes, pri tome zanemarujući i grubo kršeći elementarna ljudska prava i slobode. Nemogućnost adekvatne pravne zaštite izostajala je ponajprije zbog toga što je državni interes bio neposredno izražen,¹ gdje

1 Društveno vlasništvo materijalna je osnova društvene akumulacije i zamišljeno je kao bitna pretpostavka održavanja i razvoja „socijalističke ekonomije“

je u samom početku sve protivnike ideje socijalizma okarakteriziralo kao narodne neprijatelje. Državne mjere poduzimane u toku i poslije završetka Drugog svjetskog rata pokazuju na koje načine je nastajala općenarodna, odnosno društvena svojina,² dok je u potpunosti degradirana privatna svojina. Država se svojim monopolom prisile obračunala sa „unutrašnjim neprijateljem“. Pored postratnih problema koji su opterećivali aktuelnu vlast, kao veliki problem u izgradnji novoga društvenog poretka pojavljuje se pitanje prava vlasništva. Društveno vlasništvo svojstveno socijalističkim društvenim sistemima karakteriše poseban vid prisvajanja društvenih dobara od strane društveno političkih subjekata. Osnovu društvene svojine,³ činili su sredstva za proizvodnju, druga sredstva udruženog rada, proizvodi udruženog rada - dohodak ostvaren udruženim radom, sredstva za zadovoljavanje zajedničkih i općih društvenih potreba, prirodna bogatstva (kao što su zemljište, šume, rudna blaga i druga prirodna bogatstva), i dobra u općoj upotrebi.⁴ Pod državnom svojinom smatraju se sve pokretne i nepokretne stvari iz društvene svojine u pogledu kojih nije utvrđeno u čijoj su svojini, odnosno čiji titular nije poznat.⁵ Prekompozicija društvenog vlasništva sa teorijsko pravnog aspekta podrazumijevala je promjenu sistema društvene vrijednosti tačnije prijelaz sa planskog, na tržišno-liberalni model, gdje državni intervencionizam nije u tolikoj mjeri bio izražajan da kontroliše privredne tokove. Socijalistički model državnog uređenja u sredstvima za proizvodnju koja su se velikim dijelom nalazila u privatnoj svojini nalazi konkurenta sa jasno suprotstavljenim idejama, tako da se kao prioritetno pitanje nametalo rješavanje i način prelaska industrijskih postrojenja, zatim čitave industrije, iz privatnog u društveno vlasništvo državnim mjerama konfiskacije,⁶ sekvestracije,⁷

---

je “, tj. gospodarskog ustrojstva jednopartijskog sustava. Kovačević, D., *Društveno vlasništvo – ahilova peta-tržišne ekonomije, Posljednji dani društvenog vlasništva*, Zagrebačka poslovna škola, Zagreb, 1990, 43

2 Prema čl.8. ustava SFRJ iz 1963. godine, koji glasi: “Sredstva za proizvodnju i druga sredstva društvenog rada, kao i druga prirodna bogatstva, društvena su svojina.“

3 Opširnije o tome: Stojanović, D., *Društvena svojina, knjiga III*, Novi Sad, 1976.

4 Čalić, D., *Izgradnja Industrije u FNRJ*, Kultura, Zagreb, 1957. 53 i dalje

5 Babić, I., Medić, D., Hašić, E., Povlakić, M., Velić, L., *Komentar zakona o stvarnim pravima Republike Srpske*, Privredna štampa, Sarajevo, 2011, 763

6 Čl. 1. Zakona o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije, Sl. list FNRJ, br. 40/45

7 Sekvestracija u smislu ovog zakona jeste privremeno oduzimanje uprave

nacionalizacije,⁸ agrarne reforme,⁹ eksproprijacije¹⁰ i kolonizacije.¹¹ Po pitanju zaštite društvene imovine SRBiH, koja je u društveno vlasništvo prešla na osnovu prethodno pobrojanih državnih mjera, a koje su trebale biti predmetom restitucije, pravna zaštita od neovlaštenog otuđenja, prijenosa ili zamjene poljoprivrednog zemljišta, šumskog zemljišta, zgrada, stanova, i poslovnih prostorija učinjena je dopunama Zakona o prometu nepokretnosti koji je *lex specialis* iz ove oblasti,¹² dok izostanak zakonske zaštite ostale društvene imovine (društvenih preduzeća, zadruga, OUR-a itd.) ostaje pravno nedefinisano. Preciznije, počeci naziranja privatizacije više su bili eksperimentalnog karaktera zemalja tranzicijskog bloka.

2. Društveno vlasništvo

Društveno vlasništvo svojstveno socijalističkim društvenim sistemima karakteriše poseban vid prisvajanja društvenih dobara od strane društveno političkih subjekata. Osnovu društvene svojine,¹³ činili su sredstva za

---

nad cjelokupnom imovinom ili dijelom imovine lica za koje postoji osnovana pretpostavka da će protiv njega biti izrečena konfiskacija i prenošenje te uprave na državni organ nadležan za upravu narodnom imovinom, u cilju obezbjeđenja imovinskih interesa države. Sekvestracija prestaje pravosnažnim okončanjem postupka po djelima i slučajevima za koje zakon predviđa konfiskaciju. Član 10. Zakona o konfiskaciji imovine o izvršenju konfiskacije, Sl. list FNRJ, br. 40/45.

- 8 Zakonom o nacionalizaciji privatnih pivrednih preduzeća cjelokupna industrija saveznog i republičkog značaja 70% industrije lokalnog značaja, bankarstva, trgovine na veliko, promet, vanjska trgovina i 90% trgovine na malo prešlo je u državno vlasništvo. "Analitički inventar", *Komisija za nacionalizaciju pri izvršnom vijeću NR BiH 1959-1963*. 1.
- 9 Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, Sl.list DFJ, br .64/45, Sl.list FNRJ, br.16/46, 24/46, 99/46, 101/47, 105/48,4/51,19/51,42-43/51,21/56 i 55/57 , Sl.list SFRJ, br.10/65.
- 10 Eksproprijacija je oduzimanje prava svojine na nepokretnostima uz pravičnu naknadu u opštem interesu i njen prelazak u društvenu svojinu. *Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada I-III, tom prvi*, Beograd, 1978. s.v.
- 11 Sarić, S., "Prilog pručavanju kolonizacije u Bosanskoj Krajini (1918-1945)", Institut za istoriju u Banjaluci, Istorijski zbornik br. 3 god. III, Banja Luka 1982, 180
- 12 Povlakić, M., *Transformacija stvarnog prava u BiH*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2009, 35 i dalje
- 13 Opširnije o tome: Stojanović, D., *Društvena svojina, knjiga III*, Novi Sad, 1976.

proizvodnju, druga sredstva udruženog rada, proizvodi udruženog rada - dohodak ostvaren udruženim radom, sredstva za zadovoljavanje zajedničkih i općih društvenih potreba, prirodna bogatstva (kao što su zemljište, šume, rudna blaga i druga prirodna bogatstva), i dobra u općoj upotrebi.¹⁴ Pod državnom svojinom smatraju se sve pokretne i nepokretne stvari iz društvene svojine u pogledu kojih nije utvrđeno u čijoj su svojini, odnosno čiji titular nije poznat.¹⁵ Nemogućnost stjecanja prava svojine fizičkih lica na stvarima koje se nalaze u društvenoj svojini je predstavljala suprotnost općoj tendenciji u razvitku tekovina socijalizma.¹⁶ Pravni osnov zaštite društvene imovine bio je sadržan u ustavu, dok status ostale imovine u koju spadaju javna dobra i to: šume, rijeke, jezera, more bila su dobra u općoj upotrebi ustupljena privrednim subjektima, ukoliko nisu potpadala pod građanskopravni režim, odnosno koje teorija građanskog prava određuje kao stvari koje su van prometa (*res extra commercium*).¹⁷ Prekompozicija društvenog vlasništva sa teorijsko pravnog aspekta podrazumijevala je promjenu sistema društvene vrijednosti tačnije prijelaz sa planskog, na tržišno-liberalni model, gdje državni intervencionizam nije u tolikoj mjeri bio izražajan da kontroliše privredne tokove. Pojmovno, tranzicija obuhvata procese prijelaza sa modela socijalističke netržišne ekonomije na tzv. model tržišne ekonomije, odnosno od državnog (administrativnog) reguliranja na samoreguliranje privrednih tokova, uz tržišni mehanizam.¹⁸ Deklarativnim prijelazom sa planske u tržišnu ekonomiju pravni režim društvenog vlasništva se pokazao kao nefunkcionalan i postao je limitirajući faktor u razvoju privrede što je bila neminovna posljedica posttranzicionih kretanja zemalja socijalističkog bloka. Državni kapital zastupljen u bankarskom i privrednom sektoru nije mogao odgovoriti potrebama tržišta pa je stoga trebalo poduzeti hitne mjere na privatizaciji ova dva vrlo bitna segmenta privrede. Privatizacija državnog ka-

---

14 Čalić, D., *Izgradnja Industrije u FNRJ, Kultura, Zagreb, 1957, 53 i dalje.*

15 Babić, I., Medić, D., Hašić, E., Povlakić, M., Velić, L., *Komentar zakona o stvarnim pravima Republike Srpske, Privredna štampa, Sarajevo, 2011, 763*

16 Aproprijacija je stjecanje prava svojine na stvarima koje se nalaze u društvenoj svojini, pojava koja je bila prisutna u određenom obimu, Stanković, O., Orlić, M., *Stvarno pravo, Beograd, 1986, 186*

17 Stvari izuzete iz pravnog prometa-mostovi, rijeke, mora, jezera, trgovi, ulice i drugi oblici imovine od kulturno historijskog značaja.

18 Begić I. K., *Ekonomska politika, Studentska štamparija Univerziteta Sarajevo, Sarajevo 1998, 172*

pitala,¹⁹ odvijala se po teritorijalnom principu, na bazi čega su i oformljene agencije za privatizaciju²⁰ na entitetskom nivou,²¹ dok samo pitanje rješavanja državne imovine u BiH nije ni do danas normativno regulirano.

Zakon o privatizaciji preduzeća Federacije BiH,²² izvorno je predviđao, da predmeti koji trebaju biti restituirani nemogu biti predmetom privatizacije.²³ Nakon „uspješno,“ provedene privatizacije preduzeća i banaka zatim stambenih i poslovnih zgrada bitno je promijenjena vlasnička struktura na istima a da raniji vlasnici nisu oštećeni niti im tko garantuje da će biti. Šarenolikost postojećih zakonskih rješenja sa ove vremenske distance određuje potencijalne obveznike na denacionalizaciju i restituciju na entitetskom nivou kao i za Brčko distrikt,²⁴ dok se očekuje rješavanje pitanja državne imovine a time i obveznika oštećenja ranijih vlasnika.

2. Državna imovina i oštećenje ranijih vlasnika imovine

Jedan od važnijih uvjeta zemalja u tranziciji predstavlja uređenje prava vlasništva, odnosno prelazak sa planske na tržišnu ekonomiju. Proces koji je neposredno povezan sa rješavanjem pitanja državne imovine. Jedan od zadataka države na putu prema EU jeste i provođenje restitucije i denacionalizacije ranijih vlasnika nepokretne imovine. Po načinu nastanka državne imovine FNRJ, odnosno SFRJ nalazi se uzročno-posljedična veza sa državnom imovinom Bosne i Hercegovine, koja prema ustavu „nastavlja pravni kontinuitet,“²⁵ kao sljednica SR BiH sa pravima i obavezama. Bez pravnog definiranja statusa državne imovine objektivno nije moguće otpočeti postupak provođenja restitucije i denacionalizacije,

19 Opširnije u: Čučković, N., „Privatizacija u Srednjoj i Istočnoj Europi“, Časopis za opća društvena pitanja, 1993, 139-148

20 Nadležnost za privatizaciju državnog kapitala u preduzećima je dodijeljena entitetskim agencijama za privatizaciju, u daljem tekstu Agencija za privatizaciju FBiH i Agencija za privatizaciju RS.

21 Zakon o privatizaciji državnog kapitala u preduzećima („Sl.glasnik RS,“ br. 51/06, 1/07, 53/07, 41/08, 58/09, 79/11, 28/13)

22 Zakon o privatizaciji preduzeća („Sl.novine Federacije BiH,“ br. 27/97, 8/99, 32/00, 45/00, 54/00 61/01, 27/02,33/02, 28/04, 44/04, 42/06 4/09)

23 Povlakić, M., *Transformacija stvarnog prava u BiH*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2009, 68

24 Zakon o privatizaciji preduzeća u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine (“Sl. glasnik Brčko distrikta BiH”, brojevi: 8/04 i 19/07)

25 Čl. 1. Ustava BiH.

što je zadatak države koja će biti obavezna da obešteti ranije vlasnike imovine.

Parcijalno rješavanje ovog problema na entitetskom nivou proizvelo bi dodatne komplikacije i pravnu nesigurnost kod realizacije prava na restituciju i denacionalizaciju u smislu identificiranja stvarnog subjekta koji ima obavezu izvršenja, jer državna imovina će najvećim dijelom biti obuhvaćena ovim mjerama. Pravni osnov za pokretanje denacionalizacije i restitucije ranijih vlasnika nalazi svoje uporište u mjerama kojima je izvršeno podržavljanje imovine fizičkih i pravnih lica izuzete pod državno vlasništvo.

Prekompozicija društvenog vlasništva sa teorijsko pravnog aspekta podrazumijevala je promjenu sistema društvene vrijednosti tačnije prijelaz sa planskog, na tržišno-liberalni model, gdje državni intervencionizam nije u tolikoj mjeri bio izražajan da kontroliše privredne tokove. Nemogućnost efektivnog upravljanja društvenom imovinom za posljedicu će imati promjenu oblika vlasničkopravnog uređenja u skladu sa načelima poštovanja sustava slobodnog tržišta.²⁶ Dalje je opći i osnovni cilj tranzicije vlasništva ostvarenje pune ekonomske i društvene efikasnosti postojećeg „društvenog kapitala“.²⁷

Nadležnost za privatizaciju je dodijeljena entitetima, dok obaveza za restituciju i denacionalizaciju po pravu nastanka pada na državu, što znači da će obaveza biti na državi da izvrši obeštećenje bivših vlasnika na imovini koja je državno vlasništvo nastalo podržavljenjem privatnog vlasništva. Negativne posljedice provođenja privatizacije prije restitucije ispostavit će se u narednom periodu, prodajom državnog kapitala u preduzećima, stanovima i bankama gdje su raniji vlasnici još jedanput prevareni.

Prisvajanjem novca ostvarenog prodajom državnog kapitala u preduzećima, raniji vlasnici oduzete imovine nisu dobili ništa na ime obeštećenja imovine koja im je oduzeta od strane države na osnovu neke od mjera podržavljenja.

Ovim postupkom učinjena je gruba povreda ljudskih prava zagarantirana Dejtonskim mirovnim sporazumom²⁸ i Ustavom Bosne i Hercego-

---

26 Opširnije u: Crnić, J., „Što s društvenim vlasništvom“, Privreda i pravo, br. 7-8/91.

27 Andrijić, S., *Restitucija neodvojiva sastavnica vlasničkog utemeljenja*, Ekonomski pregled, 52 (7-89) 801-814, 2001, 804

28 Višeotome: Čović, Š., *Država Bosna i Hercegovina – pet godina poslije Dayton*, Ljudska prava (revija za ljudska prava), broj 1-2, god. 2, Sarajevo 2001, 28-35

vine,²⁹ ali i povreda međunarodnih konvencija kojih je država potpisnica. Ustavna obaveza države je da izvrši pravičnu restituciju i denacionalizaciju imovine ranijih vlasnika, kojima su oduzimana privatna preduzeća, građevinsko zemljište, stanovi i druge nekretnine.³⁰ Država je obavezna da stvori pravne i ekonomske uslove ispravke nepravde prema ranijim vlasnicima, njihovim nasljednicima pravnim licima i njihovim pravnim sljednicima i obešteti ih naturalno i/ili novčano.³¹ Reguliranjem pravnog statusa državne imovine stvaraju se preduslovi za ispunjenje obaveza na imovini u državnom vlasništvu sa načinom njenog nastanka što je u neposrednoj vezi sa mjerama podržavljenja koje su provedene u vrijeme DFJ, FNRJ i SFRJ. Pod državnom svojinom smatraju se sve pokretne i nepokretne stvari iz društvene svojine u pogledu kojih nije utvrđeno u čijoj su svojini, odnosno čiji je titular nije poznat.

Dosjelost kao način - je stjecanje prava vlasništva na temelju posjedovanja stvari kroz zakonom određeno vrijeme.³² Obzirom da je dosjelost proizvela pravno dejstvo do 31.12.1991. godine, te se nakon tog perioda ovaj institut nije mogao konzumirati na društvenoj - državnoj imovini proizilazi da su se vlasnici na nju mogli pozivati do stupanja na snagu Zakona o privatizaciji. Međutim ukoliko su se pojavili raniji vlasnici imovine dosjelost takođe nije proizvela pravno dejstvo obzirom da su usljed objektivnih okolnosti bili uskraćeni za konzumiranje vlasništva.³³

29 Kontinuitet prava na privatno vlasništvo koncipiran je u Dejtonskom sporazumu, tačnije u Aneksu 6. gdje je propisano u čl.1. da se osiguravaju najviši standardi međunarodno priznatih prava i fundamentalnih sloboda, prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i fundamentalnih sloboda i Protokola uz nju, među ostalim pravima i pravo na vlasništvo, što znači posjedovanje i korištenje. Vidjeti više o tome, *Studija izvodljivosti restitucije u BiH*, Ekonomski institut, Sarajevo, juli 2006. 6.

30 Babić, I., Medić, D., Hašić, E., Povelakić, M., Velić, L., *Komentar zakona o stvarnim pravima Republike Srpske*, Privredna štampa, Sarajevo, 2011, 763

31 *Studija izvodljivosti restitucije u BiH*, Ekonomski institut, Sarajevo, juli 2006. 6.

32 Klarić, P., Vedriš, M., *Građansko pravo*, Narodne novine, Zagreb 1996, 205

33 Stanari koji su se uselili poslije Drugog svjetskog rata zaštićeni su i Uredbom o upravljanju stambenim zgradama („Sl. list FNRJ”, br.52/53), a kao nosioci stanarskog prava i Zakonom o stambenim odnosima (“Sl.list SFRJ”,br.16/59) i Zakonom o stambenim odnosima (“ Sl.listSRBiH” br. 13/74,14/24,12/87). Ustavni sud Bosne i Hercegovine ukinuo je tri odredbe Zakona o stambenim odnosima iz 1984. godine, a koje se odnose na pravo ulaska i pregleda stana od strane davaoca stana ili službenih lica bez naloga i prisustva dva svjedoka (“ Službeni list RBiH”br. 2/93).

Posljedice donošenja zakona o denacionalizaciji, odnosno restituciji na entitetskom nivou bez donošenja zakona o državnoj imovini proizvele bi dalekosežne negativne posljedice prevashodno po subjekte koji će biti obuhvaćeni obeštećenjem. Za pojedine subjekte bi rješenje denacionalizacije i restitucije bez rješenja pravnog statusa državne imovine značilo definitivni gubitak imovinskih prava, nastao kao posljedica nemogućnosti identificiranja države sa obavezom izvršenja prema vlasnicima ranije imovine. Pojam i pravna priroda denacionalizacije, restitucije i reprivatizacije je sporan i ne postoji jedinstveno stanovište u tranzicijskim zemljama i pravnoj nauci, a posebno u zakonodavnoj regulativi, o pravnom osnovu i praksi organa za provođenje denacionalizacije - restitucije. Isto se tako postavlja pitanje da li je ispravniji termin denacionalizacija ili restitucija, odnosno reprivatizacija³⁴ i šta se pod navedenim pojmovima pravno podrazumijeva i koje su pravne posljedice.³⁵ Obeštećenje ranijih vlasnika imovine kod nas i u susjedstvu neminovna je posljedica uređenja stvarnopravnih odnosa, a provodi se mjerama denacionalizacije i restitucije.

2.1. Denacionalizacija

Posmatrano s pravnog aspekta, denacionalizacija nije samo pravna procedura, ona čak podrazumijeva novi pristup u preoblikovanju shvatanja pojma svojine sa akcentom da privatna svojina dobije mjesto koje joj pripada. Pravo vlasništva i druga stvarna prava mogu se protiv vlasnikove volje oduzeti ili ograničiti samo u javnom interesu i pod uvjetima predviđenim zakonom u skladu s principima međunarodnog prava.³⁶

U materijalnom smislu obuhvata dobra od općeg i zajedničkog interesa i to : poljoprivrednog zemljišta, šuma i šumskog zemljišta, građevinskog zemljišta, objekata u državnom vlasništvu i prirodnih resursa.³⁷ Vezuje se

34 Milošević, R., *Reprivatizacija i prijelaz na tržišnu ekonomiju, Posljednji dani društvenog vlasništva*, Zagrebačka poslovna škola, Zagreb, 1990,77 i dalje.

35 *Studija izvodljivosti restitucije u BiH*, Ekonomski institut, Sarajevo, juli 2006. 6.

36 Zakon o stvarnim pravima (Sl.novine FBiH, broj 66/13,100/13), u daljem tekstu ZSP.

37 Član 7. st.(2), ZSP FBiH, Javna dobra su stvari koje su po zakonu namijenjene da služe svima pod jednakim uvjetima, kao što su: javni putevi, ulice, trgovi i sl. Na javna dobra se primjenjuju pravila koja važe za opće dobra, ako zakonom nije šta drugo određeno.

za termin nacionalizacije provođene poslije drugog svjetskog rata, kada su u režiji države na temelju pozitivnih pravnih propisa izuzeti iz privatnog vlasništva kako fizičkih tako i pravnih osoba -stanovi, građevinsko zemljište, poslovne prostorije. Denacionalizacija označava proces vraćanja privatnim vlasnicima imovine koja im je oduzeta na osnovu propisa o agrarnoj reformi i kolonizaciji, konfiskaciji³⁸ i sekvestraciji, nacionalizaciji³⁹ i eksproprijaciji određenih dijelova imovine, u novčanom ili naturalnom obliku gdje to okolnosti omogućavaju.⁴⁰ Postupak vlasničke konverzije provodi se pretvorbom društvenog (državnog) vlasništva i denacionalizacijom.⁴¹ Pretvorba društvenog vlasništva se smatra završenom, dok predstoji rješavanje pitanja denacionalizacije koja je neposredno povezana sa rješavanjem pravnog statusa državne imovine i donošenje zakona o državnoj imovini. Denacionalizacija predstavlja pandam nacionalizaciji⁴² i usmjerena je na obeštećenje vlasnika imovine, kojima su imovinska prava uzurpirana na temelju nacionalizacije – prelaskom privatne svojine u državnu. Izvršena je denacionalizacija ali ne i restitucija izgrađenog građevinskog zemljišta – nacionalizirano a izgrađeno gradsko građevinsko zemljište je proglašeno vlasništvom vlasnika zgrade, koji su samo u rijetkim slučajevima i bivši vlasnici,⁴³ unatoč obavljenom pravnom prometu raniji vlasnici nisu dobili ništa čekajući neka bolja vremena za obeštećenje. Podijeljene nadležnosti od lokalnog do državnog

38 Prema čl. 2. Zakona o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije „Državni organ koji pokreće postupak po djelima i u slučajevima za koje zakon predviđa konfiskaciju pribavit će podatke o cjelokupnoj imovini lica protiv kojeg se taj postupak pokreće i dostavit će ih državnom organu nadležnom za donošenje odluke o konfiskaciji“, Sl. list FNRJ br. 40/45.

39 Nacionalizacija u FNRJ sprovedena je u periodu 1946 - 1958. godine, u tri talasa: prvo je 1946. godine izvršeno podržavljenje značajnijih privatnih privrednih preduzeća, zatim su 1948. godine nacionalizovana sva druga preduzeća u ostalim privrednim granama i konačno 1958. godine izvršeno je podržavljenje stambenih i poslovnih zgrada, stanova i poslovnih prostorija, kao i građevinskog zemljišta.

40 Vidjeti više o tome u: Križanić, Z., „Oblici naknade za nacionaliziranu imovinu“, Odvjetnik, br. 11-12/64.

41 Simoneti, P., „Pretvorba društvenog vlasništva na nekretninama“, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, br. 2/1998, 1

42 Preuzeto od: Anić, T., „Normativni okvir podržavljenja imovine u Hrvatskoj/ Jugoslaviji 1944-1946“, Hrvatski Institut za povijest Zagreb, Zagreb, 2007, 26

43 Povelakić, M., *Transformacija stvarnog prava u BiH*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2009, 64

nivoa ovu problematiku su dodatno usložile, posebno je to vidljivo kod uzurpiranja ovlasti kada su u pitanju prava i skidanje odgovornosti kada su u pitanju obaveze. Od zemalja bivše SFRJ najveći napredak po ovom pitanju napravila je Slovenija,⁴⁴ dok u Bosni i Hercegovini još uvijek nije donijet zakon o denacionalizaciji⁴⁵. Za razliku od države, entiteti su imali pokušaje donošenja zakona što nije na kraju učinjeno. RS je donijela Zakon o vraćanju oduzete imovine i obeštećenju,⁴⁶ no odlukom Visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu, predmetni zakon je suspendiran i stavljen van snage. U FBiH je bilo pokušaja kada je sačinjen nacrt zakona o restituciji, da bi u parlamentarnu proceduru bio upućen i nakon toga ponovo povučen iz procedure radi dorade. Denacionalizacija se u svom užem semantičkom smislu odnosi na proces inverzan nacionalizaciji, ali se u legislativi i praksi uporednog prava ovim terminom, u širem smislu, označava i dekonfiskacija, kao i vraćanje bivšim vlasnicima imovinskih dobara i podržavljenih prava po raznim drugim osnovama.

2.1.1. Subjekti denacionalizacije

Identifikacija adresata u postupku denacionalizacije predstavljat će jedan od većih izazova sa kojim će se država suočiti. Obaveza povraćaja/ obeštećenja ranijih vlasnika imovine pada na onog subjekta koji je

---

44 Slovenija je Zakon o denacionalizaciji donijela 1991. godine, "Uradni list R. Slovenije br. 27/1991, 31/1993, 65/1998, 66/2000, kao i odluke Ustavnog suda Slovenije u br. 56/92, 13/93, 24/95, 20/97, 23/97, 76/98. Hrvatska je svoj zakon donijela 1996. godine: "Zakon o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine", objavljen je u Službenom glasniku RH "N. N.", br. 92/1996, a potom više puta mijenjan - » N. N. «, br. 92/1996, 39/1999, 42/1999, 92/1999, 43/2000, 131/2000, 27/2001, 65/2001, 118/2001 i 80/2002. Značajnu izmjenu ovaj zakon je pretrpio 1999. godine (N.N.39/1999) i to ne novelom zakonodavca, već Odlukom Ustavnog suda RH broj: U - I - 673/1996 od 21. aprila 1999. Godine, koja je ozakonjena posljednjom novelom Zakona od 5. Jula 2002.

45 "Pošto nacionalizacija nije bila jedini pravni osnov za oduzimanje imovine od bivših vlasnika i pošto se radi o dosta složenim odnosima sa mnogostrukim vidovima, u toku izrade paketa zakona o privatizaciji od strane ekspertnog tima Vlade R BiH, a kasnije Vlade F BiH, zaključeno je da je najpogodniji naziv za čitav taj postupak - restitucija". Vidjeti više o restituciji u: Čustović, P., "Restitucija-razlozi, uslovi i načela", Eseji o privatizaciji, Sarajevo 1977, 49

46 Sl.glasnik, RS BiH, br.13/00.

tu imovinu stekao nekom od mjera podržavljenja zatim pretvorio u vlasništvo države odnosno koja je na temelju privatizacije preduzeća i banaka postala vlasništvo fizičkih i pravnih lica. Obveznik je prvenstveno država zatim entiteti, kantoni i jedinice lokalne uprave kojese nekom od prethodno pobrojanih mjera izvršile podržavljenje imovine privatnih pravnih i fizičkih lica bez adekvatnog obeštećenja.

Pored države obveznici su i pravna lica u čijoj imovini se nalazi predmet povraćaja, osim ukoliko dokažu da su tu imovinu stekli teretnim putem, u kom slučaju je obveznik opet država ili pravno lice koje je izvršilo teretno otuđenje imovine.⁴⁷ Subjekti denacionalizacije su raniji vlasnici oduzete imovine, odnosno privatna pravna i fizička lica koja uspiju dokazati da im je imovina podržavljena bez pravične naknade ili da naknada nije u potpunosti isplaćena.

2.2. Restitucija

Ovaj pravni instrument korišten je kako bi se povratilo zemljište i imovina ranijim vlasnicima, koji su izgubili svoje vlasničko pravo ili im je bilo ograničeno, prema nekim aktima ili dekretima koja su izdavale prethodne socijalističke vlasti.⁴⁸ Prema tome, restitucijom se u pravnom smislu uspostavljaju (vraćaju) oduzeta stvarna prava bivšim vlasnicima, odnosno njihovim pravnim sljedbenicima i nasljednicima, a to su upravo pravo vlasništva ili drugo stvarno pravo na postojećoj imovini kojom se uspostavlja prijašnjestanje, tj. pravo vlasništva na oduzetoj imovini.⁴⁹

Primarna restitucija veže se općenito za uspostavljanje pređašnjeg stanja ukoliko je to moguće međutim ukoliko povrat u naravi nije moguć odnosno da narušava prirodu stvari a time i njenu namjenu, dolazi u obzir novčani ili neki drugi vid obeštećenja. Razlika se pojavljuje u samom načinu obeštećenja ranijih vlasnika imovine. Kod restitucije⁵⁰ se radi o naturalnom vidu reparacije ili povratu nekretnina, zemljišta, dok denacionalizacija podrazumijeva obeštećenje u novčanom obliku na nekretninama na kojima objektivno nije moguće izvršiti povrat.

---

47 *Ibid.*

48 *Studija izvodljivosti restitucije u BiH*, Ekonomski institut, Sarajevo, juli 2006.29.

49 *Ibid.*, 7.

50 Nacrt zakona o restituciji u FBiH sačinjen je 5. maja 2000 godine, no povučen je iz parlamentarne procedure zbog dorade.

Zajednička karakteristika jeste da bi ovim dvjema državnim mjerama u potpunosti trebao biti reguliran položaj ranijih vlasnika imovine i njihovo adekvatno obeštećenje. Restitucijom se vrši obeštećenje ranijih vlasnika kojima je imovina oduzeta na temelju propisa o agranoj reformi,⁵¹ kolonizaciji, konfiskaciji-sekvestraciji itd.⁵² Odlukom Vijeća ministara Bosna i Hercegovina⁵³ imenovana je komisija za restituciju čija je primarna uloga bila priprema prijedloga zakona o restituciji kao i pravična i finansijska moguća rješenja restitucije. Prijedlog zakona za restituciju je sačinjen, no odbačen je od strane Vijeće ministara kao nepotpun. Uska veza restitucije sa državnim imovinom ponajbolje se manifestira u načinu obeštećenja ranijih vlasnika imovine i obvezniku na koga pada teret obeštećenja. Sam postupak restitucije nije moguće provesti ukoliko se ne sačine vjerodostojne javne evidencije imovine u državnom vlasništvu, koje bi bile svojevrsni temelj budućeg obeštećenja ranijih vlasnika imovine. Od zemalja u okruženju u Srbiji je osnovana Direkcija za restituciju kao posebno tijelo, čija osnovna svrha jeste povrat ranije oduzete imovine. Primarni zadatak ovog državnog organa je povrat imovine vjerskim zajednicama njihovim društvima i zadužbinama povezanim sa njima, bez naknade, odnosno u pitanju je prirodni vid restitucije.

51 Agrarna reforma je trajala tri godine za koje vrijeme je formiran zemljišni fond od 1,566.000 hektara, od čega je 51% dodijeljeno bezemljašima i siromašnim seljacima koji su imali malo zemlje, a 49% je unijeto u društveni sektor jugoslovenske poljoprivrede: poljoprivrednim dobrima, zemljoradničkim zadrugama, itd. obradivu zemlju dobilo je 316.000 domaćinstava i to sa inventarom i bez ikakvih tereta. Utvrđeni zemljišni maksimum je bio najrestriktivniji u odnosu na druge socijalističke zemlje. Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji oduzeti su i prešli u državnu svojinu i zemljišni posjedi u svojini pravnih lica (banaka, preduzeća akcionarskih društava i dr.), izuzev onog dijela tog zemljišta koji je vlasnicima ostavljen za industrijske, građevinske, naučne, kulturne i druge društveno korisne svrhe. Direkcija za Restituciju Srbije, [http://internet.dokumenti/direkcijazaRestituciju»EksproprijacijaSrbije.htm_en_word](http://internet.dokumenti/direkcijazaRestituciju/EksproprijacijaSrbije.htm_en_word) (30.juli 2015.)

52 "Restitucija prava – u općem smislu podrazumijeva uspostavljanje stanja stvari kakvo je bilo prije nastupanja nekog pravno značajnog događaja. Kao opći pravni institut restitucija prava postoji u materijalnom i u procesualnom pravu. Restitucija prava je od naročitog značaja u obligacionom pravu, u kome proizilazi iz načela da jedno lice ne može bez pravnog osnova sticati stvari drugoga, odnosno da je lice koje je drugom nanelo štetu obavezno da mu je i nadoknadi. Na ovim načelima zasniva se više pravila o restituciji prava. *Pravni Leksikon*, Savremena administracija, Beograd, 1970. 986

53 Sl. glasnik BiH, br.280/04.

Kompleksnost problema ponajbolje se očituje kroz uporedni pregled u bivšim republikama, gdje i pored jednostavnijeg oblika državnog uređenja nije učinjen značajniji pomak izuzev deklarativnog donošenja propisa koji nisu implementirani.⁵⁴ Pretpostavka jeste da bi, prema popisu koji je izvršen od strane OHR-a, bila veća obaveza za restituciju i denacionalizaciju od same vrijednosti imovine, što prejudicira da bez kvalitetnog i sveobuhvatnog popisa državne imovine objektivno nije moguće ni otpočeti proces obeštećenja ranijih vlasnika imovine, a da se ne govori o okončanju tog procesa kojim bi u današnjim konstelacijama odnosa država bila obavezna plaćati obeštećenje za nešto što nije njeno.

2.2.1. Subjekti restitucije

Uporište za povrat imovine vjerskim zajednicama i zadužbinama vuče porijeklo iz perioda podržavljenja imovine u privatnom vlasništvu. Za razliku od denacionalizacije, restitucijom se pretežno uređuje povrat imovine vjerskim zajednicama, njihovim zadužbinama, kojima je oduzeta imovina primjenom propisa o agrarnoj reformi,⁵⁵ nacionalizaciji, sekvestraciji i drugih propisa koji su doneseni i primjenjivani u periodu 1945. godine, kao i svim drugim aktima kojima je vršeno oduzimanje imovine, bez tržišne naknade.⁵⁶ Obveznik restitucije – vraćanja nepokretnosti je država, privredno društvo ili drugo pravno lice koje je u momentu povrata vlasnik oduzete imovine, dok pravo na povrat imovine imaju pravni i fizički subjekti koji su oštećena strana u postupku restitucije prema važećim propisima. Predmet vraćanja su nepokretnosti koje su u momentu oduzimanja bile u vlasništvu vjerskih zajednica, i to poljoprivredno zemljište, šume i šumsko zemljište, građevinsko zemljište, stambene i poslovne zgrade, odnosno idealni dijelovi takvih zgrada, stanovi i poslovne prostorije, pokretne stvari od kulturnog, historijskog ili umjetničkog značaja.⁵⁷ U pogledu restitucije u Bosni i Hercegovini se

54 Makedonija je usvojila Zakon o denacionalizaciji 1998. godine, koji je objavljen u "Službenom vesniku Republike Makedonije, br. 43/00 (prečišćeni tekst).

55 Agrarna reforma je naziv za skup mjera kojima se mijenjaju svojinski odnosi i pravo svojine (pravo korištenja i pravo raspolaganja) na poljoprivrednom zemljištu intervencijom države. Vidi: Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada I – III, tom prvi, Beograd, 1978

56 Pravni život, "Udruženje pravnika Srbije", Beograd 2009, br.11, tom III, 771.

57 *Ibid.*, 769.

odvijaju procesi koji ne predstavljaju doprinos pravnoj sigurnosti. Prvo se u oba entiteta radilo na izradi zasebnih zakona o restituciji.⁵⁸

U RS je čak došlo do donošenja dva zakona: Zakona o povratu oduzetih nekretnina i Zakona o povratu oduzetog zemljišta, koji je predvidio restituciju poljoprivrednog zemljišta.⁵⁹ Nakon stupanja na snagu su donošenjem Zakona o restituciji oduzete imovine i odštete⁶⁰ prestali sa važenjem, da bi nakon intervencije Visokog predstavnika bili suspendovani s obrazloženjem da ova problematika iziskuje jedinstveno postupanje na nivou cijele Bosne i Hercegovine. Imenovanje komisije za restituciju na nivou države⁶¹ ostalo je mrtvo slovo na papiru, budući da su postojali mnogi problemi u samom njenom radu, od čega se naposljetku uz prečutnu saglasnost svih sudionika odustalo.

3. Model restitucije u BiH

Prema načinu nastanka državne imovine i propisima koji se odnose na imovinu koja je mjerama podržavljenja prešla u državno vlasništvo procesom restitucije, u određenom obimu bila bi ispravljena velika historijska nepravda prema ranijim vlasnicima imovine. Model restitucije u Bosni i Hercegovini je, prije svega, potreban radi okončanja procesa transformacije, što za posljedicu ima neriješene imovinsko-pravne odnose u pravnom prometu, kao i zaštitu trećih savjesnih lica. Međunarodnopravni kontinuitet prejudicira obveznika restitucije, dok je diskutabilno da li je objektivno moguće provesti ili naturalno ili novčano obeštećenje, ili pak i jedan i drugi vid obeštećenja treba uzeti u obzir. Ovo ponajprije što na određenim nepokretnim stvarima povrat u pređašnje stanje proizvodi veću štetu, pa bi primjerenije bilo izvršiti novčano obeštećenje.

Procesom privatizacije na entitetskim nivoima kao i u Brčko distriktu, novonastale okolnosti doprinose nemogućnosti provedbe naturalne restitucije na određenim nekretninama što podrazumijeva da bi novčanom restitucijom raniji vlasnici donekle bili obeštećeni. S obzirom na navedeno, proizilazi da bi obveznici restitucije pored države bili i entiteti i BD BiH. U skladu sa dodijeljenim nadležnostima za privatizaciju državnog kapitala,

58 Povlakić, M., *Transformacija stvarnog prava u BiH*, Pravni fakultet Univerzитета u Sarajevu, Sarajevo 2009, 64

59 Sl.glasnik Republike Srpske 21/96.

60 Sl.glasnik Republike Srpske 13/00.

61 Sl.glasnik BiH 44/04, 9/06,11/06,58/06.

entiteti i BD BiH prema Ustavom dodijeljenim nadležnostima imaju i obaveze koje se tiču restitucije. Bez definiranja pravnog statusa državne imovine objektivno nije ni moguće otpočeti restituciju i denacionalizaciju, jer bi time veliki broj građana ostao uskraćen za obeštećenje prije svega na državnoj imovini nastaloj provođenim mjerama podržavljenja, što se u konačnici može negativno reflektirati na državu.

ZAKLJUČAK

Proces pretvorbe je predstavljao jednu nužnu potrebu kako bi se mogao otpočeti mijenjati koncept poimanja vlasništva i napuštanje modela diktirane tržišne privrede. Deblokiranjem društvenog vlasništva država je realno mogla raspolagati imovinom koju posjeduje, međutim datadašnji kocept realno nije mogao odgovoriti potrebama ne samo tržišta već je u pravnom pogledu društveno vlasništvo bilo najslabija karika gledajući sa aspekta limitiranosti njegovih kapaciteta u jednoj državi. Adresat procesa pretvorbe vlasništva jeste država koja sa svojom ustavnom strukturom ima kapacitete za jedan nadasve kompleksan posao. Transformacija se odvijala prilično neujednačeno zbog objektivnih okolnosti koje su u datom periodu prevladavale pa se to može uzeti kao jedan od razloga zbog kojih nije niti postojao jedinstven proces na cijelom području Bosne i Hercegovine. S druge strane, proces transformacije je trebao označiti jedan novi početak u vladavini prava i poštovanju prava na privatno vlasništvo, što se u konačnici ne bi kosilo sa temeljnim postulatima ustavnog uređenja.

Literatura:

1. Analitički inventar, Komisija za nacionalizaciju pri izvršnom vijeću NR BiH 1959-1963.
2. Anić, T., "Normativni okvir podržavljenja imovine u Hrvatskoj/ Jugoslaviji 1944 - 1946", Hrvatski Institut za povijest Zagreb, Zagreb 2007.
3. Begić, M. Zemljovlasnici Bosne, knjiga II. Sarajevo 1998.
4. Begić, K.I., Ekonomska politika, Studentska štamparija Univerziteta Sarajevo, Sarajevo 1998.

5. Baletić, Z. Dekolektivizacija društvenog vlasništva, Posljednji dani društvenog vlasništva, Zagrebačka poslovna škola, Zagreb 1990.
6. Crnić, J, "Što s društvenim vlasništvom", Privreda i pravo, br. 7-8/91.
7. Čučković, N., "Privatizacija u Srednjoj i Istočnoj Europi", Časopis za opća društvena pitanja, 1993.
8. Čalić, D., Izgradnja Industrije u FNRJ, Kultura Zagreb 1957.
9. Čović, Š., Država Bosna i Hercegovina –pet godina poslije Dayton, Ljudska prava, revija za ljudska prava, broj 1-2, god.2, Sarajevo, 2001.
10. Čustović, P., "Restitucija–razlozi, uslovi i načela", Eseji o privatizaciji, Sarajevo 1977.
11. DirekcijazaRestitucijuSrbije, http://internetdokumenti/direkcijazaRestitucijuEksproprijacijuSrbije.htm_en word.
12. Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada I -III, tom prvi, Beograd, 1978.
13. Babić I, Medić D, Hašić E, Povlakić M, Velić L, Komentar zakona o stvarnim pravima Republike Srpske, Privredna štampa, Sarajevo, 2011.
14. Ustav BiH.
15. Jarak, N. Poljoprivredna politika Austrougarske u Bosni i Hercegovini i zemlji radničko zadruge, knjiga I, Sarajevo, (1956).
16. Križanić, Z. "Oblici naknade za nacionaliziranu imovinu", Odvjetnik, br. 11-12/64.
17. Klarić, P., Vedriš, M., Građansko pravo, N.N, Zagreb 1996.
18. Milošević, R., Reprivatizacija i prijelaz na tržišnu ekonomiju, Posljednji dani društvenog vlasništva, Zagrebačka poslovna škola, Zagreb 1990.
19. Stanković, O., Orlić, M, Stvarno pravo, Beograd, 1986.
20. Osnovni zakon o postupanju sa eksproprijiranim i konfisciranim šumskim posjedima ("Službeni list FNRJ", br. 61/46.)
21. Pravni Leksikon, Savremena administracija, Beograd, 1970.
23. Povlakić, M., Transformacija stvarnog prava u BiH, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2009.
24. Studija izvodljivosti restitucije u BiH, Ekonomski institut, Sarajevo, 2006.
25. Simoneti, P., "Pretvorba društvenog vlasništva na nekretninama", Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2/1998.
26. Stojanović, D. Društvena svojina, knjiga III, Novi Sad 1976.

27. Sarić, S. "Prilog pručavanju kolonizacije u Bosanskoj Krajini (1918-1945)", Institut za istoriju u Banjaluci, Istorijski zbornik br. 3 god. III, Banja Luka 1982.
28. Stojanović, D. Društvena svojina, knjiga III, Novi Sad 1976.
29. Zakon o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije, Sl. list FNRJ br.40/45.
30. Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, Sl.list DFJ, br .64/45, Sl.list FNRJ, br.16/46, 4/46, 99/46, 101/47, 105/48,4/51,19/51,42-43/51, 21/56 i 55/57, Sl. list SFRJ, br.10/65.
31. Zakon o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije, Sl. list FNRJ br. 40/45.
32. Zakona o konfiskaciji imovine i o izvršenju konfiskacije, Sl. list FNRJ br.40/45.
33. Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji, Sl. list DFJ, br . 64/45, Sl. list FNRJ, br.16/46, 24/46, 99/46, 101/47, 105/48, 4/51, 19/51, 42-43/51, 21/56 i 55/57, Sl. list SFRJ, br. 10/65.
34. Zakon o privatizaciji državnog kapitala u preduzećima („Sl. glasnik RS,“ br. 51/06, 1/07, 53/07, 41/08, 58/09, 79/11, 28/13)
35. Zakon o privatizaciji preduzeća („Sl.novine FBiH,“ br. 27/97, 8/99, 32/00, 45/00, 54/00 61/01, 27/02,33/02, 28/04, 44/04, 42/06 4/09)
36. Zakon o stvarnim pravima („Sl. novine FBiH, broj 66/13,100/13)

DENATIONALIZATION AND RESTITUTION

Amir Dehić, PhD

Ministry of Finance and Treasury of Bosnia and Herzegovina

e-mail: adehic@mft.gov.ba

SUMMARY

The concept of the state from the earliest times implies the existence of certain categories of material values specific to each country as one of the most important preconditions for its survival. The issue of the legal status of state property is of a long-term nature, reflected above all through the accumulated unresolved historical and then political problems. The manner in which state property was created in Bosnia and Herzegovina is specific in that it meant encroachment into private property through “nationalization” measures, when entire land complexes became social property. Using a monopoly, the state apparatus used a whole set of measures, starting with confiscation, sequestration, nationalization, agrarian reform - colonization and expropriation, leaving the landowners without anything. However, the time distance did not completely bring that process to an end, considering that in the official land records we have real estate, land that is still managed as private property - the property of religious communities. In order for this process to end fairly, it is necessary to carry out restitution through the process of denationalization and restitution where possible, i.e. fair compensation if, due to objective circumstances, no other form of compensation for the former owners is possible.

Keywords: support, social property, state property, denationalization, restitution